

Európa Intézet Budapest

1990

Az alábbiakban közreadjuk az Európa Intézet Budapest két, alapozó dokumentumát. Az alapítványi kamatból működő intézmény élén nemzetközi Kuratórium és Tudományos Tanács áll. Az alábbi dokumentumokat a Kuratórium májusi, illetve júliusi ülésén fogadták el. (Szövegüket változtatás nélkül közöljük.) Az intézet megkezdte működését, az első pályázatok és ösztöndíjasok megérkeztek. Az intézetben a magyar ösztöndíjasok száma a felvettek 50%-át érheti el. Mindenki pályázhat.

Az Európa Intézet Budapest célja: az európai egység problémáinak tudományos vizsgálata. Így szól az Alapítvány Alapító Okirata. Ennek érdekében határozták meg az alapításban részt vevők az Alapítvány és ezzel az intézet feladatait is. Az intézet kutatási projecteket támogat, azaz ösztöndíjakat ad a világ különböző területéről pályázó posztgraduális diákoknak, fiatal kutatóknak, oktatóknak. E pályázók elsősorban történeti, jogi, gazdasági, kulturális, nyelvi szempontból vizsgálják disszertációjukban összehasonlító módon az európai régió viszonyait. Különös jelentőséget tulajdonítunk olyan témáknak, amelyek az államok feletti társadalmi-etnikai mozgásokkal, a migrációval, nemzetközi politikai-kulturális szervezetek kialakulásával, működésével foglalkoznak, témájukat a különböző módon szerveződött európai társadalmak szokás- és jogrendjének, gazdálkodási rendszereik összehasonlításának szentelik. Középpontjukban a társadalom mindennapjai, a környezetet formáló emberi tevékenység áll. Olyan fiatal kutatókat várunk intézetünkbe, akik már megkezdett tudományos-gya-

korlati pályájukon az Európa népeit együttesen is veszélyeztető társadalmi-technikai-politikai tényezők kialakulásával és azok elhárítási lehetőségével foglalkoznak: a környezetpusztulás és környezetvédelemmel; az európai tradicionális kulturális sajátosságokkal, az európai etnikai-kulturális sokszínűséggel és pusztulásuk veszélyével, különös hangsúllyal a kultúrpolitikával, mint az európai közeledés leghatékonyabb eszközével; látják a fegyverkezés, a katonai monopóliumok veszélyét, kritikailag képesek az európai államrendszerek 19–20. századi, jelenkori gyengeségeinek megmutatására.

1. Az intézet tudományos működése kiterjed Európa egészére. Mégis, mint nevében is szerepel, nem hagyja szem elől veszni, hogy budapesti intézet. Kapocs Európa népei között és kapocs Magyarország és Európa között. Az intézet nem feledkezik meg arról, hogy Európa nem azonos Nyugat-Európával. Ha az európai megosztottság a második világháború után az elmúlt 40 esztendőben elválasztotta a közép- és kelet-európai térséget politikailag, kulturálisan, gazdaságilag a Nyugattól, akkor a következő évek intellektuális feladata: az elszakított térség európaizálása. Nem Nyugat-Európa másolása, hanem az Európa nyugati és keleti része közötti kapcsolatrendszer erősítése. Ezért is az intézet kiemelt figyelmet fordít a következő években Közép-Európára, az itt végbemenő társadalmi-politikai változások európaizáló hatására.

Az intézet Tudományos Tanácsa, amikor dönt a pályázatokról (3–12 hónap), csakis tudományos szempontokat vesz figyelembe.

De ugyanezek a szempontok vezetik az intézetet, amikor más tudományos programjait összeállítja. A Tudományos Tanács által jóváhagyott terv alapján az intézet az egyetemi szemeszterek idején (október–január, március–június) havonta tudományos előadásokat rendez. Az előadók külföldi és hazai ismert tudósok. Az intézet belső tagjai (ösztöndíjasok, tudományos személyzet) valamint a hazai akadémiai–egyetemi élet kiváló személyiségei kapjanak rendszeresen meghívást ezekre a rendezvényekre. Legyenek az intézeti előadások a hazai – és amennyiben lehetséges később a nemzetközi – szakmai élet fontos vitái, eszmecseréi. Az intézet egész működését a nyílt vitaszellem, a szabadgondolkodó magatartás, a gondolkodás autonómiája és a szabadgondolat kölcsönös tisztelete jellemezze. Az intézet az Európa-gondolat ápolásának tudományos műhelye, de egyben az európaiság tudományos propagátora is.

Az intézet a fenti szellemben és témakörökben mozgó kiadványokat jelentet meg. Kiadja füzetsorozatban (Európa-füzetek) az intézeti előadások és a viták szövegét. Tárgyalások kezdődnek az Európai Szemle szerkesztésében való részvételről, és osztrák támogatás esetén a Danubius című nemzetközi összehasonlító folyóirat megindításáról. Támogatni kívánja az intézetet – függően a munkák szakmai színvonalától – ösztöndíjasai vagy volt ösztöndíjasai, tudományos személyzete kiadványait. Anyagi helyzetétől függően, amennyiben kifejlődése ezt engedi, tartalmi célkitűzéseihez igazodó monográfiásorozatot, vagy népszerű dokumentumkiadványokat hív életre.

Az intézet tehát nemcsak kutatóműhely, de a tudományos gondolkodás vitafóruma és egyben szerkesztői műhely is.

2. Az intézet ezen feladategyüttesének felel meg az intézet belső élete.

Az intézet a Minisztertanács határozatának megfelelően az Ajtósi Dürer sor 19–21. kollégiumi épületében foglal helyet. Az ösztöndíjasok bentlakásos tagjai az intézetnek, akik az apartmanokban önálló hálószobával, 2-2 személy közös társalgó-könyvtárszobával rendelkeznek. Minden emelethez társalgó-könyvtároló párosul. A közösségi helyiségekben ülések rendezhetők. Az épületkomplexum az intézettel kötött megállapodás értelmében napi háromszori előfizetéses kedvezményes étkezést biztosít. A könyvtár az egyik bázisa kíván lenni az Európa Intézetnek. Az intézet külügyi és belföldi kapcsolatait maximálisan ki kell használni egy európai kézikönyvtár gyors kiépítésére. Különös fontosságot tulajdonít az intézet a jelentősebb európai napilapok rendszeres beszerzésére.

Az ösztöndíjasok egyéni programjuk szerint élnek. Választott képviselőjük helyet kap a Tudományos Tanácsban. Az intézet tudományos személyzete (professzorai, asszisztensek) segítik őket abban, hogy szakmájuk magyarországi, külföldi szakértőivel rendszeres kapcsolatot tartsanak fenn.

Az ösztöndíjasok és a tudományos személyzet hetente Kaffeerundeon jön össze. Megismerkednek egymás tudományos problémáival, rendszeresen referálnak a jelenlévő igazgatónak és professzoroknak újabb kutatásairól. Témáikat a professzorokkal megbeszélve szabadon választják meg.

Az ösztöndíjasok egy jelentős része magyarországi fiatal. Az alapító oklevél értelmében legfeljebb a fele. Ez Magyarország számára azt is jelenti, hogy évente 60–70 hónap ösztöndíjat kaphatnak magyar fiatalok. S itt az intézetben a mindennapos életben szakmai, emberi

kapcsolatba kerülnek a külföldi korosztálytársaikkal. Az intézet a magyar társadalomtudományos fiatal értelmiség számára egy találkozási hely a világ kultúrájával. Szerény kezdeményezés az európai gondolkodás és viselkedésformák hazai elültetésére, hazai és az európai gondolkodásmódok ütköztetésére.

Az ösztöndíjas élet önszerveződését programba foglalni nem lehet és nem is szabad. Megteremtik – a professzorok, az igazgató, az asszisztens segítségével – azokat a spontán kapcsolatokat egyetemi tanszékekhez, intézetekhez, amelyek a hazai tudományos gondolkodás európai horizontját segítik.

Az intézet minden ösztöndíjasának – de különös tekintettel a magyarországi (illetve a szomszédos országokbeli magyar ösztöndíjasoknak) – biztosít az ösztöndíjas idő alatt külföldi tartózkodást. Ennek odaítélése a Tudományos Tanács, illetve az igazgató joga. Az odaítélés alapja a kutatott téma, az ahhoz szükséges külföldi forráslelőhelyek.

Ugyanakkor nem lebecsülendő az a Magyarország-ismeret, amelyet az itt élő fiatal külföldi értelmiségiek szereznek. Amennyiben az intézet sikeresen fennáll és működhet, az évek során Magyarország léte és európai törekvései tucatjával nyernek híveket maguknak a jövőben az elit-értelmisége körében. Ez a törekvés az ezredforduló Magyarországnak egyik legfontosabb nemzeti törekvése kell hogy legyen.

3. Az intézet fontos feladata a kapcsolatok ápolása Európa (sőt az Egyesült Államok) hasonló célkitűzésű Európa Intézeteivel. Az Európa Tanács két működő intézetét (Brugge, Firenze) testvérintézetének tekintjük. Elkülönül tőlük, mivel azokat az Európai Közösségbe tartozó államok ösztöndíjasai vehetik csak igénybe. Ezzel szemben a Budapesti intézet mint alapítványi intézet nyitva áll minden állam polgára előtt.

Az intézet kapcsolatokat épít ki a nagy nemzetközi alapítványokkal. (Erre külön tervezetet dolgoztunk ki.) Felkínálja azoknak, hogy ösztöndíjakat, projecteket telepítsenek az intézethez. A projectekben az intézet személyzetén kívül az európai témákkal foglalkozó hazai és külföldi kutatók is részt vesznek.

Különös energiával kell megindítani a könyv- és folyóiratcserék rendszerét. Az intézet gazdasági vezetésén, a vezetés menedzserérzékén sok múlik e tekintetben. Olyan személyzetet és igazgatót kell keresnünk, akik személyükben is megnyerőek az intézet teljes nemzetközi segítségéhez.

A két Európa Intézeten kívül keresni kell a kapcsolatokat a regionális irányult-

ságú (London, Nyugat-Berlin, München, Bécs) intézményekkel is.

Az Európa Intézet Budapest legyen része a már kialakulóban lévő magyarországi Európa-intézmények hálózatának. Működésében javaslatot kér a már működő kluboktól, egyesületektől (Európa Klub, Közép-Európa Klub etc.). Csatlakozik azok kezdeményezéseire. Az Európa Intézet Budapest szervezője is azoknak az értelmiségieknek, akik Magyarországon (nemcsak Budapesten!) életükből energiát szánnak az európai gondolat erősítésére.

Az intézet éppen ezért Baráti Kör szervez Magyarországon. A magyar szellemi élet még meglévő európai tartalékait igyekszik mozgósítani. A baráti kör tagjai (vidéki és pesti egyetemek polgárai, kutatók, középiskolai tanárok, gyűjteményi tisztviselők, de bármely magyar állampolgár) egyének, intézmények lehetnek. Tagjai – előzetes számítások szerint elérhetik a kétszázat – az intézet működésének hazai társadalmi bázisai. Kapják a meghívókat az előadásokra, rendezvényekre, kapják az intézet kiadványait. Ugyanakkor előszeretettel várjuk, hogy leendő ösztöndíjasainkra javaslatokat tegyenek. Ide kívánjuk tömöríteni azokat az idegen nyelvet beszélő és európai kultúrájú kollégákat, akik a jövőben ösztöndíjasaink hazai konzultánsai is lehetnek. Az intézet életben maradása, beilleszkedése hazai szellemi életünkbe egyben próbája is annak, vajon mennyire képes a magyar értelmiség mozgósítani európai szintű tartalékait. Az Európa Intézet Budapest így lehet szervezője a mindennapok szintjén a magyarországi európai gondolkodásnak.

*

Az Európa-gondolat ma különböző szinteken él az európai és a magyar társadalmakban. Sokak számára a gazdálkodásban a szabad piacot, mások számára a szabadidő kötetlen eltöltését, ismét mások számára a fejlettebb technológiát, konzumációt jelenti. Az Európa Intézet Budapest bevallottan értelmiségi, ha úgy tetszik, elit intézet. Szervezni kívánja a magyar értelmiséget az Európa-gondolat számára: ráébreszteni, hogy nincsenek jó, hasznos nemzeti célok anélkül, hogy zokat ne európai illetve világszínvonalall mérnénk; ráébreszteni a magyar értelmiséget arra, hogy az ezredforduló Magyarországa csakis nyitott ország lehet. Gazdaságilag, politikailag, kulturálisan egyaránt. Az utóbbi időben sokan és sokat beszélnek Európáról. Néha azt hisszük, ha beszélünk róla, már meg is tettük, el is értük a célt. Az Európa Intézet Budapest egy szerény intézményes kezdeményezés

Európa és Magyarország összekötésére. Ma, amikor oly sok a nagyhangú szónok, a még hangosabb kritikus és oly kevés a szerény tett. Egy nyugodtabb időben a nemzet még köszönetet fog mondani azoknak az egyéniségeknek, akik valóban tettek valamit ezért a nemzeti felemelkedésért.

1990. május 2.

GLATZ FERENC

Tudományos tervjavaslat

Európa Intézet Budapest

Az Európa Intézet Budapest a már célkitűzéseiben ismertetett eszközökkel (ösztöndíjak, előadás, kutatás) kívánja Magyarországot és Európát, Közép-Európa és Nyugat-Európa között a szellemi kapcsolatrendszer erősíteni és újakat kiépíteni. A Kuratórium által már tárgyalta Program elfogadása után konzultációkat folytattunk a megfelelő tudományágak hazai intézményeinek vezetőivel, valamint nyugat-európai intézetek adminisztrációiban dolgozó kollégákkal. Mindezek alapján a következő, az intézet tudományos céljait megvalósító konkrét javaslatot terjesztem a Tudományos Tanács és a Kuratórium elé.

I. Az intézet célkitűzése

- az európai látókörű humán szakmájú tudományos utánpótlás nevelése,
- az európai szemléletű magyar és európai tematikájú tudományos témák kidolgozása, szervezése,
- a magyar értelmiség európai horizontú gondolkodásának elősegítése publikációk, előadások, szemináriumok szervezésével.

Egyidejűleg célja az intézetnek a Magyarország iránti európai érdeklődés felkeltése.

Ezt a célkitűzést az intézet a Kuratórium által jóváhagyott általános Programban, valamint az Alapítvány alapszabályában megfogalmazott módon valósítja meg:

- ösztöndíjakat ad külföldi és magyar fiatal kutatóknak,
- b-c) az ösztöndíjasok és a személyzet, valamint az Alapítvány pénzeszközei segítségével kidolgozat tudományos

témákat, publikálja azok eredményeit. Különösen fontos feladatnak tartja az európai hasonló, regionális kutatási célokat követő intézetekkel, tanszékekkel, társaságokkal a kapcsolatok ápolását, sőt közös tudományos vállalkozások kidolgozását.

II.

Az intézet személyzete

Az intézet szervezete is igazodjon az alapcélkitűzésekhez. Az intézet személyzetének tagjai a tudományos kutatás, az utánpótlás-nevelői feladatok szakmai és a tudományos-szervezői feladatok professzionális szervezői. Az intézet minden szervezői tevékenysége mellett is meg kell őrizze konkrét tudományos kutatói céljait. Ezért mind az intézet igazgatója, mind a félállású professzorok valamelyik szakmának nemzetközileg elismert kutatói, professzori szintű munkatársai. Az asszisztensek olyan fiatal emberek, akik vagy tudomány- és kiadványszervezők, vagy saját tudományos tevékenységük révén partnerei és segítői lehetnek az intézetben folyó tudományos munkának.

III.

Tudományos preferenciák

Az Európa Intézet Budapest tudományos célkitűzéseiben preferenciákat állapít meg. A preferenciák az ösztöndíjas pályázatok kiírásában, a tudományos konferenciák, előadás-sorozatok szervezésében, a kiadványok menedzselésében jutnak kifejezésre.

Az Európa Intézet Budapest a tudományos kutatás terén olyan tematikákat preferál, amelyek a budapesti székhelyű intézetben (az intézet által adott külföldi kutató utak támogatása révén is) kutathatók. Az intézet minden ösztöndíjasa, vendégdocense, professzora rendelkezék konkrét kutatási tervvel, vegyen részt az intézet Tudományos Tanácsa által meghatározott feladatok tudományos kidolgozásában, vagy témája illeszkedik ezekhez.

E tudományos munka jelenjen meg publikációk (sorozatok, esetleg folyóirat) formájában.

a) Az intézet tudományos tematikájában előtérbe állítja a Közép-Európa társadalmi-politikai-kulturális viszonyaihoz kapcsolódó, ezeket európai perspektívában összehasonlító kutatásokat. A II. világháború után a Németország és Szovjetunió közötti térségben (röviden, ha az elnevezés vitatható is: Közép-Európában) most következett be döntő politi-

kai és társadalmi rendszerváltozás. E térség közelmúltjának aktuális szemléletű tudományos feldolgozása, illetve a jelen problémák tudományos-történeti igényű szemlélete segítheti a jelen jobb megértését. Az intézet segíteni kívánja az európai, közép-európai politikai társadalmi-nemzetközi konfliktusok feloldását. Különös súlyt kíván helyezni mind a jelenben, mind a történelemben az államok feletti és interetnikus tematikákra, a társadalmi-politikai-gazdasági változásokra, az egyéni (polgári) szabadságjogok érvényesítésére.

Az Európa Intézet Budapest élni akar azzal a lehetőséggel, hogy Magyarország alkalmas támaszpontja lehet a térség problémái összehasonlító kutatásának. Ehhez politikai nyitottsága, valamint a tudományos kutatás adottságai (megfelelő, nemzetközi szintű értelmiség, kutatóműhelyek, könyvtári-levéltári szolgáltatás), a véleményszabadság adottak. Az intézet épít az európai szemléletű értelmiségi szerveződésekre (Európa Társaság, Közép-Európa Klub etc.), amelyek az elmúlt hónapokban Magyarországon megkezdték tevékenységüket.

b) Az intézet előtérbe állítja a Magyarországot Európával összekötő kapcsolatokkal foglalkozó történeti és jelenorientált kérdésköröket. Az intézet egyik, az alapítók által célzott feladata Magyarország és Európa között összekötő kapcsolatokat teremteni az értelmiség körében.

Az Európa Intézet Budapest a következő témákat preferálja általában tudományos működésében, így az ösztöndíjak meghirdetésénél is:

1. Európa különböző régióinak összehasonlító vizsgálata.

2. Magyarország és Európa (különös tekintettel Nyugat-Európa) politikai, kulturális, gazdasági kapcsolatrendszeri a történelemben és esélyei a jelenben.

3. Ember és környezete. Ökológiai tényező Európában, mindenekelőtt Közép-Európában, a Kárpát-medencében.

4. Gazdálkodás és termelési kultúrák egymásra hatása Közép-Európában, illetve a nyugat-európai „transzponálás”. (Az ipari, mezőgazdasági termelési eljárások, eszközök, a munkaerő, a szakértelem interetnikus mozgása.)

5. A szellemi áramlatok egysége és különbözősége Európa és a közép-európai térség kultúrájában. (Politikai gondolkodás, művészet etc.)

6. Iskolarendszer és társadalom. Az iskolarendszer gondolkodás- és közösségszervező szerepe (nemzeti, vallási közösség etc.) a modern kori európai, mindenekelőtt a közép-európai társadalmakban.

7. Államrendszerek és társadalom, különös tekintettel a kisállamiság és a föderatív államrendszerek esélyeire, előnyeire, deficitjeire Közép-Európában.

8. A térség sorsát meghatározó béke-rendszerek (1815, 1856, 1878, 1919–20, 1945–47) kialakulása és funkcionálása. Tágabban: diplomáciai rendszerek a 16–20. század Közép-Európájában.

9. Migráció és asszimiláció Európában, különös tekintettel Közép-Európára.

10. A „citizen”, a polgár és az állam. Az állampolgári jog.

11. A kisebbségek különleges funkciói; a modern kisebbségi jog és kisebbségi politika.

12. Vallások, egyházak társadalomszervező szerepe. Állam és egyházak viszonya.

13. Politikai tömegmozgalmak Európában és a régióban. (Szocialista, keresztényszocialista, fasiszta, kommunista, nőmozgalom etc.)

14. Érintkezési, kommunikatív eszközök szervező ereje (nyelv, írás) a társadalomban. A modern médiák (film, sajtó, rádió) kihatása a társadalmi-politikai nézetekre.

15. A közlekedés (út, vasút), hírközlés, a technikai infrastruktúra társadalmi és gazdaságszervező funkciójának kialakulása a közép-európai régióban.

16. Településszerkezet, etnikum, gazdálkodás összehasonlító vizsgálata.

17. Gazdasági integráció, területi integráció, politikai integráció.

18. Alkotmányosság, parlamentarizmus kialakulása és funkcionálása; azonosságok és eltérések Európa különböző régiói között.

19. A sztálini politikai rendszer kifejlődése és ennek transzponálása a közép-európai térségbe, 1932–1989.

20. Segélyakciók a modern Európában.

A fent említett témákhoz az intézet Tudományos Tanácsa magyarországi és külföldi professzorok (experts) közreműködését kéri. Az expertek az intézet „külső tagjai”, akik témaköreikből előadást, szemináriumsorozatot is hirdethetnek az intézet keretében. A Tudományos Tanács az experteket tanácsadási joggal meghívhatja ülésére – a megfelelő téma tárgyalásakor, a pályázatok szakmai elbírálásakor messzemenően támaszkodik az expertek véleményére. Az experteket az intézet az érkező ösztöndíjasok munkájának segítésére, tanácsadóként kéri fel.

1990. július 1.

GLATZ FERENC